

UDVIKLINGSPOLITIKEN OG MENNESKET

STUDIER I MARKEN, INDTRYK OG SYNSPUNKTER*

Af amanuensis, mag. art. *Bent Jensen*

Det fortælles, at når en filosof i det gamle Kina ville forbande og genere sin fjende rigtig groft, snerrede han til ham: „Gid du må leve i en interessant tid!“

Nu må dette jo ses på baggrund af århundreders borgerkrige og voldsomme omvæltninger, der nok kunne være interessante, men samtidig også grumme ubehagelige. Uden sammenligning iøvrigt kunne man dog vist godt forestille sig den grønlandsadministrator, planlægger eller politiker, der i disse år har fundet sin situation lidt *for* broget og „interessant“ – og med mellemrum har tilønsket sine værste modstandere en pæn portion af det interessante job. Det er vistnok blevet en ret udbredt personlig erkendelse blandt de aktive i grønlandsarbejdet, at opgaverne og perspektiverne idag på een gang er umådelig fængslende og næsten sønderknusende byrdefulde.

Man kan derfor med en vis ret straks strejfe spørgsmålet: Hvordan må denne i dobbelt forstand så interessante tid da ikke virke på dem, som hele indsatsen gerne skulle dreje sig om; hvordan er situationen for det grønlandske menneske og for *menneskelighed* i videre betydning?

Forinden jeg skal forsøge at formulere nogle få overvejelser om enkelte sider af denne problematik, kunne jeg have lyst til at indskyde, at det skam også er en interessant tid for videnskaben, og jeg tænker da her specielt på *eskimologien*, det sammenlignende stadium af samfundsforhold, kultur og sprog i Grønland og hos eskimoerne i Canada, Alaska og Nordøstsibirien. Skulle en og anden tro, at eskimologien beskæftiger sig eksklusivt med fortid og fortidsminder, er han galt underrettet. Forhistorie må ganske vist altid have en rimelig placering i et humanistisk fag – og da ikke mindst så længe vi stadig savner en opklaring af talrige dunkle punkter, som kunne hjælpe os til at forstå nutiden lidt bedre. Men forskningen må naturligvis *også* i høj grad rette søgelyset mod det menneskesamfund, som eksisterer lige for vore øjne.

Knud Rasmussen udtrykte skuffelse ved sit første møde med kolonien Angmagssalik og den „ufordøjede Civilisations Forlorenhed“ dør. Og han skriver så: „Min første

* Artiklen er trykt efter manuskriptet til et foredrag, holdt i Det grønlandske Selskab den 9. januar 1969.

Tanke havde derfor været den – om det virkelig skulle være muligt for mig i disse Omgivelser og hos disse Mennesker at arbejde mig ind til den uberørte Oprindelighed, som jeg var rejst saa langt for at finde; derfor var jeg hurtigst muligt søgt ud til de smaa Bopladser, hvor det gamle Liv altid har sin dybeste Rod . . .“¹ Vi er overordentlig taknemmelige for de strålende og aldeles uundværlige resultater, der kom ud af denne søgen efter det ur-eskimoiske. Men en sådan tilnærmelse i forskningen er ikke og kan ikke være eneherkende idag. En social og kulturmæssig omvæltning af aldrig før sete dimensioner foregår i vor arbejdsmark. Netop denne proces, selve det menneskelige drama, må efter min opfattelse være central for videnskabelig udforskning og analyse.

Det er dog ikke bare et spørgsmål om aktuel forpligtethed over for et kaotisk menneskeligt dilemma, den grønlandske omstillingsproces. I virkeligheden rækker sagen ud over det lokale og har en universel dybde, som måske de færreste tænker på: Den industrikultur, som præger verden afgørende idag, er kun et par hundrede år gammel, regnet fra den spæde begyndelse. Landbrugskulturen har omkring ti tusind år bag sig. Men *i 500.000 år har mennesket været jæger*, altså i hovedparten af hele menneskehedens liv på denne klode.² Den grønlandske fangerkultur er med andre ord noget højst normalt, typisk og repræsentativt for mennesket og menneskelivet, historisk set. Industrisamfundet og industrimennesket derimod er foreløbig bare et kortvarigt glimt i historien, et babystade. Og det kniber jo også gevaldigt for mennesket at vænne sig til storsamfundet og industrikulturen og gøre den til en tålelig livsform – hvad vi godt kan have for øje i vor grønlandske sammenhæng.

Hvorom alting er, så foretager den grønlandske befolkning nu inden for den nulevende generation en drastisk omstigning fra sit universeltmenneskelige livsmønster til noget helt væsensforskelligt andet. Jo, det er sandelig en interessant tid. Og lad dette blot være eet eksempel på, i hvor høj grad eskimologiens såvel klassiske som helt nutidige opgaver har fællesmenneskelige aspekter, der strækker sig langt videre end til belysningen af selve eskimofolket.

Langtidsstudium af fangersamfundet 1956–68.

Så meget til indledning på dette foredrag, som faktisk er mindst to. Jeg har fået til opgave *dels* at fortælle lidt om en undersøgelsesrække, et langtidsstudium, som jeg foreløbig har været beskæftiget med igennem en 12-årig periode i Ūmánaqdistriktet, *dels* at betragte erfaringerne og indtrykkene herfra i et *videre* grønlandsk perspektiv. Det vil være nødvendigt at trænge disse to emner sammen til en kort og temmelig skematisk oversigt, lidt eksempler og nogle få sammenfattende synspunkter. Detaljerne, enkeltresultaterne og den pedantiske dokumentation må man have til gode.³

Bygden – et lille og overskueligt menneskesamfund i en meget stor natur.

Detaljer, afgrænsning og tilnærmelse.

Imidlertid vil jeg straks nævne, at det fra år til år netop har været noget væsentligt under arbejdet i marken at få tag på samfundslivets *detaljer*, så mange iagttagelser af så mange enkeltfænomener som muligt inden for så mange sider af tilværelsen som muligt, så billedet af den sociale mosaik kunne blive nogenlunde fyldigt og alsidigt. Og vel at mærke ikke mindst det samfundsliv, som eksisterede i iagttagelsesøjeblikket. Situationen var den ved undersøgelsens begyndelse i 1956, at vi nok havde en to-hundredårig ballast af viden om den traditionelle fangerkultur. Men hovedvægten lå på redskabskulturen, de mundtlige traditioner, folkløse, mytologi, arkæologi; i langt mindre grad havde vi en sådan detaljeviden om eskimoiske samfundsforhold (sociologi) – og kun forholdsvis få systematisk begrundede holdepunkter om samfundslivet i den *ændrede*, nutidige skikkelse, påvirket igennem mange generationer af indflydelser udefra. Der var (og er stadig) altså mere end nok at tage fat på. Det var nødvendigt at anlægge en slags arbejdsstrategi på langt sigt:

For det første forekom det hensigtsmæssigt at vælge en *geografisk* afgrænsning, at koncentrere studierne omkring en enkelt region. Det var praktisk umuligt at dække

en større kyststrækning og flere distrikter, når man styrede mod sådanne enkeltheder, som det var tanken at få kortlagt. Iagttagelsesfeltet måtte være overskueligt, og fjordkomplekset i Úmánaqområdet mellem Svartenhuk og Núgsuaqhalvøen ligger jo som en forholdsvis afrundet enklave i det gamle Nordgrønland. Det ville have været vanskeligere at få overblik over kultur- og samfundsmønstret i distrikter med f. eks. mere trafikal gennemtræk, og det var såmænd svært nok at omfatte det ene distrikt, der valgtes. Det er simpelthen heller ikke menneskeligt muligt at komme „tilbunds“ i noget samfundsstudium nogetsteds. Der er jo så godt som ingen grænser for, hvad der har betydning for „forståelsen“ af selv en nok så lille gruppe mennesker. Og endelig bliver man aldrig „færdig“, for samfundet forandrer sig jo også, mens det studeres; dette sidste var nok så vigtigt for undersøgelsesresultaterne, og jeg skal om lidt vende tilbage til, hvorfor dét også havde en mere speciel *teoretisk* interesse.

Altså, der måtte vælges og sondres mellem en lang, lang række emner inden for samfundslivet, nogle mere umiddelbart lettere tilgængelige end andre. Det første år i marken, fra 1956 til 1957, blev en ren og skær forberedelse til det senere arbejde, og mange af de emner, der blev taget op igennem årene, stammer fra eller blev inspireret af de førstehåndsindtryk af det fungerende samfund, jeg fik dét år ved blot at deltage i dagliglivet og erhvervet uden at foretage egentlige systematiske undersøgelser. Det måtte også være af afgørende metodisk betydning at komme så tæt på samfundet og dets medlemmer, at man virkelig fik oplysninger, man følte var „sikre“, d. v. s. ikke bare var oplysninger om noget folk *sagde* de gjorde, men også viden om hvad de *faktisk* gjorde. Det vil føre for vidt her at komme dybere ind på selve metode-spørgsmålet og undersøgelsestekniken igennem årene; blot vil jeg nævne, at jeg fra første færd bestræbte mig på at indtage en *ellevholdning* i forhold til fangersamfundets medlemmer – som blev overmåde villige lærere. Ikke mindst på baggrund af denne kontakt har studierne igennem årene – i udstederne og på fangstpladser – i meget høj grad, tror jeg nok man kan sige, formet sig som et direkte, uformelt og kammeratligt samarbejde omkring de problemer, der blev taget op til belysning. Og hvad var det så for problemer?

Som nævnt var det *samfundet*, det var hovedopgaven at få indblik i, d. v. s. formerne for individernes adfærd i deres indbyrdes, sociale samkvem – og de tilgrundliggende regler og normer herfor. Selve fangersamfundets struktur, familiekompositionen og de daglige relationer mellem beslægtede og ikke-beslægtede har selvfølgelig haft vor konstante interesse, altså nogle fundamentale sociale karakteristika; det var ligeledes vigtigt at få et billede af den indflydelse, som selve livet i og afhængigheden af det arktiske milieu havde på samfundslivets form og indhold. Sådanne naturgivne afhængighedsforhold kan vi umiddelbart forestille os, når talen er om en europæisk agrar-

landsby; at nå frem til ligheder og forskelle i arktisk landsbyliv var eet formål med studierne i Ūmánaqdistriktet. Inden for rammerne af denne samfundstype gjaldt det om at få et nogenlunde fyldigt materiale om, hvorledes f. eks. de yngste samfundsmedlemmer, børnene, blev præget og formet til at leve denne tilværelse; fangerens børneopdragelse var een side af undersøgelserne. Og ligeledes blev der brugt megen tid og mange kræfter på at få et såvidt muligt alsidigt indtryk af situationen for en vigtig, men i videnskabelig henseende velnok noget overset person i dette særlige „mandssamfund“, nemlig fangerkvinden, hendes stilling og holdning til tilværelsen. Her har det haft betydning, at min kone, fra 1961, kunne gå ind i arbejdet som medarbejder og iagttager i marken.

Det økonomiske liv er naturligvis en central facet af et samfund, hvor man bogstavelig talt daglig må oplede og tilkæmpe sig føden og ofte hjemfører den under store vanskeligheder. Det var et væsentligt led i studierne. Og det vil her være på sin plads kort at berøre følgende dobbelte sigte i undersøgelsesprogrammet: at det drejede sig om på samme tid at kortlægge både traditionelle og forholdsvis statiske samfundstræk og de forandringer og den dynamik, der foregik. I alle samfund og kulturer har der til enhver tid været bevægelse og ændringsprocesser af den ene eller anden art, mere eller mindre. I det enkelte udstedssamfund, som undersøgelserne mere og mere koncentrerede sig om, efterhånden som årene gik, levede ved studierens begyndelse i 1956 godt 100 samfundsmedlemmer et forholdsvis traditionelt nordvestgrønlandsk fangerliv – men slet ikke upåvirket af den øvrige verden. To århundreders kontakt med fremmede samfundsmønstre havde sat visse spor, åndelige og materielle. Denne langtidsproces måtte vi vide noget mere om, bl. a. for at få en vis baggrund for at beskrive de adfærdsmønstre, det samfund, som forelå nu som det faktiske resultat af forandringerne. Det var een ting, vi måtte tage os af.

Forandringsudvikling i studieperioden.

Dernæst indtraf der det meget væsentlige i løbet af selve studieperioden, at samfundet blev underkastet en serie revolutionerende ændringer, der i løbet af ganske kort tid prægede erhvervsmønstret dybtgående: Sælfangst med kajak og hundeslæde var hovederhvervet, da undersøgelserne begyndte. Pengeøkonomien var af begrænset rækkevidde. I vinteren 1962/63 opførtes et opvarmet saltehus, der gav fangerne mulighed for at indhandle hellefisk til saltning og eksport ud af distriktet. Med eet var der skabt basis for en økonomisk udvikling, der næsten er klassisk, sammenlignet med udviklingen i den store verden. Fiskeriet blev nu et meget betydeligt bi-erhverv, der tilmed lod sig kombinere med sælfangsten; mens langlinerne ventede på bid nede på havets bund, var der tid til at fange sæl. Den første motorbåd blev anskaffet, og antallet af motorbåde har siden rundet den halve snes, foruden de påhængsmotorer,

man nu begyndte at sætte på robådene. Det var den tekniske revolution. I økonomisk henseende betød revolutionen en kraftig forstærkelse af en pengeøkonomisk udvikling, ikke bare igennem kontakterne ved indhandlingen af hellefisken; det nye produktionsapparat medførte nemlig, at fangerkvinderne pludselig fik udearbejde med filetering og rensning af hellefisken i saltehuset. Kvinden rykkede med sin timeløn ind i en ny rolle i husholdningen og dermed samfundets økonomiske system.

Det var i resumé nogle af de ydre forandringsfaktorer, som var umiddelbart lette at beskrive. Men det var samtidig af vigtighed at følge med i, hvilken indvirkning alle disse ændringer fik på undersøgelsens hovedtema: Samfundslivet i mere speciel forstand, adfærden, normerne, den enkeltes holdning til sin egen tilværelse og til sine udstedsfæller. På hvilken måde ville samfundet og dets underafdelinger ændre form og indhold – *hvis* der vel at mærke skete ændringer her. Dét gjorde der, og det var at vente; det var en generel erfaring fra tilsvarende situationer i den øvrige verden. Rent teoretisk havde sagen en særlig interesse, fordi vi havde haft lejlighed til at studere samfundslivet, *før* forandringerne satte ind, og *derefter* at iagttage processerne på stedet, *mens* de stod på. Det skulle give os mulighed for at få bare et lille indtryk af, hvad det vil sige, at et samfund og en kultur ændrer sig, sådan i dybere forstand – udover det mere ligefrem synlige, bygninger, teknik, forbrugsvaner o. s. v.

Processen er ny og frisk, i flere henseender broget og kalejdoskopisk. Der *er* konstaterbare bevægelser og *tendenser* hertil igang inden for mange sider af samfundet, familielivet, opdragelsesmønstre, samlivsformerne, visse sociale holdninger m. m. Vi registrerer disse ændringsforløb, så godt det kan lade sig gøre (og det er forresten et vældigt slid; der siges og sker noget „væsentligt“ i næsten alle døgnets 24 timer, og det er et helt kapløb at få samlet indtrykkene sammen fra dag til dag. Fornylig brugte vi et 2-årigt ophold til at følge denne spændende udviklings første fase på åstedet; men det vil af mange grunde være rimeligt at fortsætte med dette arbejde også i fremtiden, såvidt tiden og andre opgaver tillader det). Men lad det dog straks være sagt, at en total omkalfatring af sociale grundholdninger næppe nogetsteds foregår på en studs. Det vil altid være sådan, at nydannelser reguleres og formes af den lokale samfundsmæssige tradition, så resultatet en tid og ofte vedvarende bliver et socialt blandingsprodukt, noget *tredje* et sted midt imellem det gamle og det ny. Dette tredje, den moderne grønlandske samfundskultur, gælder det om at få et alsidigt kendskab til. Det er det samfund, vi skal leve *i* og *med* – med vrirten af brydninger og faktisk menneskeliv midt i omstillingen.

Smågruppeliv og bykultur: Et udviklingsdilemma.

Vi er dermed inde på noget, der har været en meget væsentlig bi-hensigt med de mange og lange ophold i Umanaqdistriktet, nemlig at tilvejebringe et vist personligt

og om muligt også fagligt erfaringsgrundlag til en fremtidig forståelse af de *bysamfund*, der nu igennem nogle år har været under opbygning og i stadig voldsommere grad bliver en realitet forude. Det er vigtigt at gøre sig aldeles klart, at de grønlandske byer i fremtiden vil blive præget dybtgående af tilflyttere. *Et overvejende befolkningsflertal møder altså med en social og kulturmæssig baggrund i det lille samfund.* Skal man gøre sig blot en svag forhåbning om at forstå byproblemerne og bymenneskenes situation i dybden, ud over det overfladiske skøn, må vi have kendskab til udgangspunktet: småsamfundskulturen. At analysere den menneskelige problematik i et fremtidigt Godthåb-samfund på 12.000 indbyggere og derover, kræver, såvidt jeg kan se, den størst mulige detaljeviden om *udstedet* og *dette* livsmønster, som har været selve støbeformen for menneskets væsen og adfærd. At forstå byen forudsætter forståelse af bygden.

Rent studieteknisk har vi altså forsøgt den fremgangsmåde, som jo ikke er ualmindelig i videnskab: at undersøge en forholdsvis *overskuelig* enhed, i dette tilfælde småsamfundet, for senere om muligt at nå frem til ideer og slutninger om det mere indviklede og komplekse, altså bysamfundet. Det var i grove træk et af formålene med arbejdet i Ūmánaqdistriktet. Ud fra en snæver faglig betragtning må denne byudvikling naturligvis have den allerstørste interesse. Der er tale om de mest omfattende bydannelser i eskimofolkets hele tusindårige historie; alene som *samtidshistorie* må denne urbaniseringsproces følges nøje, mens den er igang. Jeg ser ingen rimelig grund til, at vi udskyder udforskningen af så radikalt gennemgribende forandringsprocesser – til et tidspunkt om f. eks. hundrede år, hvor man da bare må gisne om forløbet og forsøge at indleve sig ad omveje i *menneskets* placering i omvæltningen, igennem andenhåndsberetninger, dokumenter, aviser og mere eller mindre ufuldkomne kommissionsbetænkninger. Udfordringen er der *nu* med et væld af opgaver og nye krav, teoretiske og metodiske.

I denne time, på et tidspunkt hvor vi kun er igang med visse forberedelser til de kommende års undersøgelser af by- og industrikulturens problematik i Grønland, skal jeg da forsøge at komme med nogle rent personlige, foreløbige skøn og betragtninger om den almene tilstand, som det grønlandske menneske befinder sig i, her ved indledningen til den jordiske månerejse, som er afstukket igennem 10-årsplan og udviklingsskitser – i et officielt håb om „blød landing“. Tillad mig at tage tråden op fra et foredrag og diskussionsoplæg om „De grønlandske småsamfund – og kulturens fremtid“, som jeg holdt her i Det grønlandske Selskab i januar 1959, altså for præcis ti år siden.⁴

Hvad kan der siges idag om det emne? Jeg vil koncentrere overvejelserne omkring 3 hovedpunkter i foredraget dengang, nemlig det grønlandske *smågruppeliv*, som jeg opfattede som noget helt centralt for menneskets og kulturens overlevelen; mulighe-

derne for at kombinere en nødvendig og velbegrundet reformpolitik med en *videreudvikling af iboende grønlandske fællesskabsværdier* – og endelig spørgsmålet om at *gøre det udsendte danske hjælpepersonale egnet og motiveret* til at glide naturligt ind i et sådant direkte og skabende samarbejde med grønlænderne. Der er en nøje sammenhæng mellem disse tre emner. Nu til sagen:

Smågruppelivet som kulturfaktor.

Det synes nu som i 1959 rimeligt at gå ud fra, at det grønlandske menneske i afgørende grad har fået udformet en fællesskabsbetonende social karakter i og med tilværelsen i små, overskuelige samfund – under en hård eksistenskamp, der krævede individernes gensidige aksept, som igen skabte en udstrakt medmenneskelig tryghed. Man var alle afhængige af det samme ydre naturgrundlag. Der var ingen erhvervsmæssig differentiering, og adfærden og de almene holdninger i samlivet blev forholdsvis ensartede og i hvert fald forudsigelige. Man vidste, hvor man havde hinanden. Også afvigende temperamenter og individuelle forskelligheder rummedes inden for denne samfundsform – ja, der synes endda at have været rig lejlighed for den enkelte til at optræde med sine særheder og sin private livsstil, *hvis* denne vel at mærke ikke forstyrrede og undergravede samhørigheden og den sociale stabilitet. Der var ikke plads til dybtgående konflikter og åbne modsætningsforhold. På det punkt satte gruppelevet sine principielle grænser, som dog tilsyneladende i vid udstrækning føltes naturligt for den enkelte. Han og hun var fra sin tidligste udvikling indlevet i og helt fortrolig med det nære samlivs former og betingelser.

Det var ikke en lydefri paradisverden, men i allervideste forstand et menneskesamfund med engle og slyngler – blot sådan at forstå, at man *kom hinanden ved*; ingen kunne ret længe isolere sig i ophøjet selvdyrkelse, og den intime kontakt mellem samfundsmedlemmerne frembragte, som antydet, i særlig grad en social bevidsthed, en indgroet fornemmelse for næstens berettigelse og nødvendigheden af fredelig sameksistens med ham: et *velintegreret socialt værdisystem*, om man vil. – Vi beskæftiger os naturligvis her med en relativ gennemsnitsbedømmelse af forholdene.

Trods de forskydninger i mønstret, som opstod selv under den langvarige „beskyttelsespolitik“, synes dette værdisystem at have præget grønlændernes sociale adfærd, mere eller mindre under overfladen, op til den store reformpolitikens begyndelse i 1950'erne. Begivenhederne tog fart. Med de allerbedste hensigter har man ved en kraftig indsats udefra rejst det ydre skelet til en ny, fremmed samfundsbygning, som man med samme positive indstilling håber vil blive grønlændernes egen – når en vis, udefineret „overgangsperiode“ er tilende. Alle må erkende, at den fremmede reformindflydelse har været overvældende og kompakt. Hvordan er det gået med gruppelevet og det sociale værdisystem under denne kærlige omfavnelser?

Fangerdrengen, aktiv og virkelysten bidrager til familielivsholdningen.

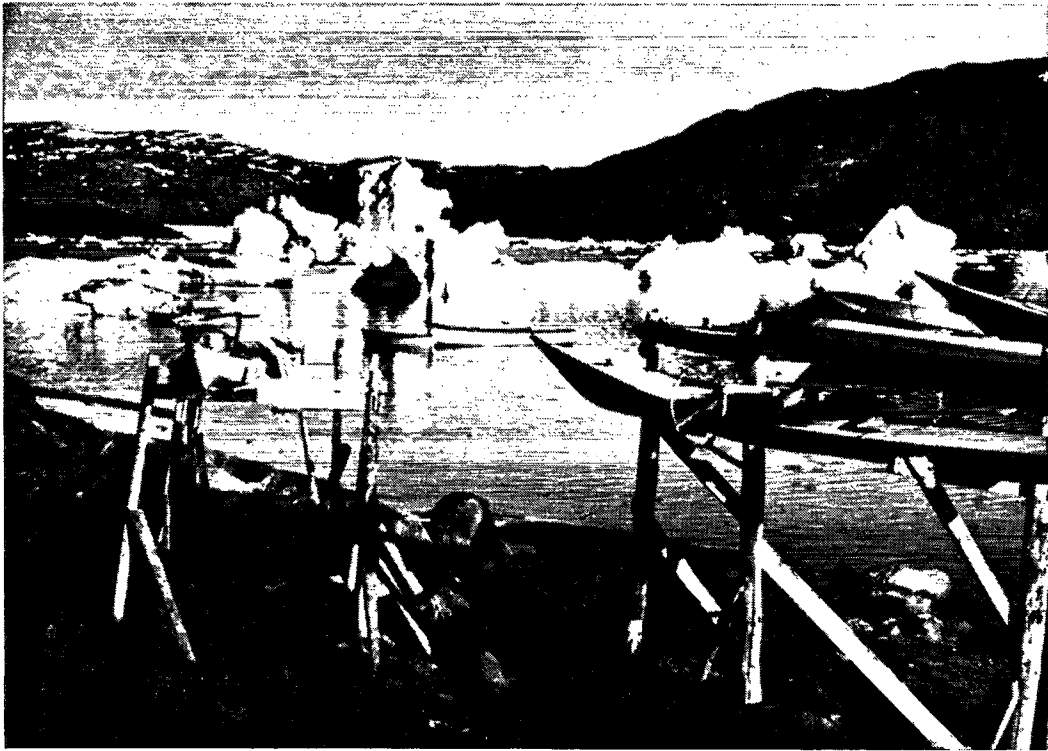
Først kan vi vist roligt fastslå med en ny-teknokratisk vending, at der ikke har været „taget højde for“ dette fundamentale grønlandske samfundsmønster. Årsagerne hertil er mange, og jeg skal lade dem ligge i denne forbindelse. Hovedsagen er, at der – ud fra et samlet skøn – endda ikke i synderlig grad har været gjort *forsøg* på at lægge disse sociale forudsætninger til grund for udviklingspolitiken. Når det så sent som i G.60-betænkningen (1964)⁵ siges, at den planlagte udvikling *ikke* indebærer, at „man under alle forhold skal tilstræbe ordninger svarende til dem,

der gælder i det øvrige land . . . den grønlandske befolkning har sit eget sprog, egne kulturelle forudsætninger og egen historisk baggrund“ – ja, så kan man vel heri nok tolke en vis generel velvilje på papiret over for det specifikt grønlandske islæt og dets berettigelse i reformmarken. Men der er langt herfra og til f. eks. det principielle mål, som blev formuleret i 1955 i en Unesco-understøttet publikation om reformindsats i udviklingsområder (citeret i det ovenfor nævnte 1959-foredrag) : „Da det jo er i den menneskelige velfærds interesse, at forandringerne søges gennemført, er det også vigtigt, at der bliver sørget for, at det sker på en konstruktiv måde og i alt fald *for enhver pris således, at de bestående værdier og forbindelser mellem mennesker indbyrdes bliver mindst muligt beskadiget derved* . . .“ [Min understregning].⁶

Det sociale værdisystem, som jeg kort har skitseret, er, som det fremgik, nøje forbundet med tilværelsen i ganske små grønlandske samfund. Med et begreb, hentet fra samfundsvidenskabelig teori, kan man sige, at den enkelte grønlænder i videste forstand havde sin *referencegruppe* i hele det lille samfund, han levede i; han identificerede sig med denne gruppe og dens normer, adfærd og værdier. Jeg mener, at studierne og indtrykkene af fangersamfundet har bekræftet denne karakteristik, så meget det nu kan lade sig gøre at nå frem til slutninger om så u håndgribelige materier.

Men de senere års bevægelser i det grønlandske samfund har jo ikke mindst været kendetegnet ved dannelsen af de nye bymiljøer. Befolkningen er i hastigt stigende tempo rykket ud af småsamfundets referenceramme og er blevet placeret i et dif-fust, upersonligt og uoverskueligt fremmedmiljø, mellem uvirkelige kulisser omkring en hverdag, hvis grundlag er afstukket af andres krav og tankegang; en bymaskine, som tilmed bare kører, hvadenten det enkelte menneske er personligt engageret heri eller i nogetsomhelst – modsat smågruppelivets oplevelsesfællesskab og medmenneskelige nærhed, hvor alle er bidragydende i samfundsmaskineriet. Heri ligger ikke meget overraskende nyt for den europæiske erfaring; men for grønlandske mennesker er det en kras nyhed.

Når denne kurs nu *de facto* er led i en positiv ment velfærdsbestræbelse, må en sådan situation uvægerligt opfattes som et kærnepunkt i udviklingspolitikens problematik, *hvis* mennesket skal være i centrum, således som det officielle motto een gang har været fastslået. Det må erkendes, at vi endnu mangler tilstrækkelige forskningsresultater til at bedømme den side af byudviklingen i dybden. Det er derfor et foreløbigt indtryk, en hypotese – dog baseret på mange iagttagelser – når jeg her forsigtigt skønner, at *proportionalt med og som følge af opløsningen af smågruppelivets sociale mønster fremkaldes der idag en serie af alvorlige sociale sygdomssymptomer, der kun kan afbødes og repareres ved en ny, radikal politisk-medikamental behandling, som omfatter hele det grønlandske samfundsbillede*. Blot et par eksempler: Kriminalitetsudviklingen synes i betydelig grad at hænge sammen med det faktum, at det

En teknologisk revolution: Som den første her på stedet anskaffede en fanger en motorbåd i 1962. Nu er der mange motoriserede både. Hellefisk-fiskeriet kombineres med kajakfångsten.

enkelte individ i det nye storsamfund mister den sociale kontrol og dermed den permanente medmenneskelige ansvarlighed, som udklækkes i det intime, overskuelige miljø. Alkoholmisbruget bliver en form for virkelighedsflugt, hvorunder det grønlandske menneske søger compensation for den mindreværdsfølelse, han *ikke* havde under den tidligere samlivsform, hvor hvert individ var delagtig, var medspiller på den lokale allemandsscene. På basis af alle psykiatriens vidnesbyrd er det idag muligt at antage med stor sandsynlighed, at „hvis mennesket forlader en gruppe, hvori det var et værdsat medlem, og hvis det fremfor alt ikke finder en ny gruppe, som det kan tilslutte sig, så vil det under pres udvikle tanke-, følelses- og adfærdsmæssige forstyrrelser . . Det vil blive ængsteligt eller vredt, destruktivt over for sig selv eller andre . . . [og vil] som et ensomt menneske opdrage børn, der har ringere sociale evner. Det er en ond cirkel; tabet af gruppemedlemsskab i een generation kan gøre mennesker mindre egnede til gruppemedlemskab i den næste. Den civilisation, der ved selve sin vækstproces nedbryder smågruppelivet, vil efterlade mænd og kvinder ensomme og ulykkelige“.⁷

Det er mit bestemte indtryk, at den civilisatoriske vækstproces i Grønland, denne centralt styrede forandringspolitik med så stor vægt på „normalisering“ i retning af industrisamfundets krisefyldte samlivsform, i sit kølvand skaber en barsk grønlandsk udgave af *social fremmedgørelse* med indbyggede vanskeligheder for ikke een, men flere generationer.

Hvad vi, både praktisk og videnskabeligt, i den kommende tid registrerer af grønlandske samfundsproblemer, vil, tror jeg, i utallige henseender kunne spores tilbage til sønderslåede grupperelationer og utilfredsstillet fællesskabstrang.

Er der noget reformpolitisk alternativ?

Fællesskab og reformpolitik.

Dét vil der jo i så fald være, hvis der vel at mærke kan blive enighed om en sådan analyse (og hvis fremtidens undersøgelser vil tilvejebringe yderligere dækning for den; i mellemtiden kan vi holde os til, at disse foreløbige synspunkter stemmer med omfattende internationale erfaringer). Alternativet vil da ligge i en *bevidst bestræbelse på – inden for moderniserede samfundsrammer – at fremme fællesskabsbefordrende strukturændringer; i det store og i det små at fremelske primære sociale gruppedannelser og det dertil hørende mellemmenneskelige klima, som er gunstigt for personlighedsudviklingen og dermed produktivt for opbygningen af et fælles engagement om fælles anliggender.*

En nyorientering efter disse linier inden for alle grene af grønlandsarbejdet vil efter mit skøn være udtryk for avanceret realpolitik. Men det vil kræve, at vi afskaffer vor indgroede tilbøjelighed til blot at kopiere det hjemmedanske samfundssystem – vor hang til at vælge denne den nemmeste procedure fremfor at forsøge at løse disse utraditionelle opgaver med utraditionelle midler.

Konsekvensen af en sådan ny tilnærmelse til grønlandsopgaverne vil formentlig indebære, at man undersøger mulighederne for en *kooperativt* præget økonomisk udvikling; en administrativpolitisk *decentralisering* og en *gruppecentreret byplanlægning* – ikke som tre indbyrdes adskilte sagsområder, men som koordinerede, overordnede og samfundsomfattende ledetråde. Jeg skal ikke her ved denne lejlighed gå i omstændelige enkeltheder, og jeg erkender fuldt ud, at der er mange præmisser, der må afklares; mange former for sagkundskab må også bringes sammen i fælles overvejelser, før vi kan finde frem til de veje, man i givet fald bør betrede i praksis.

Hvad angår Kooperationen, er der nu gået mere end tyve år, siden statsminister *Hans Hedtoft* i sin tale for De forenede grønlandske landsråd mindede om Knud Rasmussens redegørelse for Rigsdagen i 1925, hvori sidstnævnte fremkom med „nogle tanker om udvikling af det grønlandske erhvervsliv på andelsbasis, således at den grønlandske befolkning selv blev draget ind i arbejdet. Det er en mulighed, man sik-

kert ikke må lade gå upåagtet hen. I Danmark har andelsbevægelsen jo haft en uvurderlig betydning og vist, at der på andelsbasis er en vej frem for små og svage, når de lærer samarbejdets kunst".⁸ I 1966 vedtog den internationale arbejdskonference i Genève (ILO) eenstemmigt en resolution, hvori man fastslog: „At oprette og udbygge kooperative foretagender og organisationer bør betragtes som en af de vigtigste foranstaltninger for den økonomiske, sociale og kulturelle udvikling såvel som for de menneskelige fremskridt i udviklingslandene“. (Man foreslog iøvrigt en række konkrete fremgangsmåder, herunder at de kooperative sammenslutninger om fornødent bør have finansiell hjælp udefra, bl. a. til starten).⁹ Jeg vil gerne pege på denne understregning af, at en kooperativ samfundsudvikling må anskues som en form for alsidig medmenneskelig aktivitet med en vidtrækkende psykologisk og pædagogisk funktion, ikke bare som en særlig økonomisk organisationstype.

En fremtidig decentralisering af den politiske og administrative ledelse i Grønland bør ses på linie hermed: En udstykning af så mange beslutningsprocesser som teknisk muligt til et lokalt ansvar og initiativ – og dermed den reelle mulighed for en fordeling af engagementet på så mange hænder som overhovedet muligt. *Learning by doing*, at lære ved at handle, er et grundprincip i al moderne opdragelseskunst. Centraliseringen og bureaukratiseringen, som er industrikulturens følgesvende, er en skæbnesvanger hindring for selvstændig, lokal udfoldelse inden for den mindre sociale enhed, man tilhører. Udviklingen af et bredt og alment, lokalt erfaringsgrundlag sinkes igennem det sikkerhedsnet for alle nyskabende eksperimenter, som centraliseringen evindeligt spænder ud af frygt for „fejldispositioner“ – på trods af, at lærepenge, der fremkommer ved fejlslagne projekter i forbindelse med decentraliserede initiativer i lokalsamfundene, i længden *ikke* behøver at være dyrere end teoretisk skudsikre superplaner fra diskret tilbagetrukne skriveborde. Smæk har mere opdragende og dybtgående langtidsvirkninger, når de er resultatet af ens egne gerninger, end når de hidrører fra fremmedes manipulationer.

Ser vi herefter kort på fremtidens grønlandske bybillede, kan det være hensigtsmæssigt igen at fremdrage den samfundskulturelle betragtningsmåde, der er gået igennem disse synspunkter. Blandt mangfoldige definitioner har i sin tid den danske filosofiprofessor C. N. Starcke peget på, at „Kultur er det organiserede Fællesliv, og Kulturlivet består i at arbejde på at forme dette Fællesliv så rigt og så fast som muligt“.¹⁰ Har vi, samtidig med vore nødvendige overvejelser om kloakering og brandregulativer, ofret kræfter på dette menneskelige perspektiv i byplanlægningen? Det er uhyggelig nemt at svare på det spørgsmål. På dét punkt synes det kolossale planlægningsarbejde at grænse til det planløse. Det imponerende, målbevidste tekniske vingesus, vi fornemmer bag betonblokkene, virker som famlende og uorganiserede bask, når vi søger efter dette *medmenneskelige* trivselsgrundlag. Hvis vi især stadig

holder i erindring, at bysamfundet i fremtiden bliver sammensat af bl. a. et befolkningsflertal med småsamfundet som oprindeligt livsgrundlag, vil det være planlægningsrelevant at stile mod at integrere denne befolkning i nære og overskuelige sociale enheder; i fællesskabsfremmende underafdelinger af det større hele; i et kommunikationsinspirerende bymiljø. Her har vi interessante udenlandske og hjemlige erfaringer og ideer at suge næring af. Kollektivbyggeri og beslægtede eksperimenter kan måske give stof til en livsnær grønlandsk byggepolitik. Der *må* sikkert være råd og pusterum til i hvert fald en serie undersøgelser og refleksioner om sådanne alternativer til den syntetiske, menneskekolde stenørken, der er på vej fra tegnebrættet til barsk virkeliggørelse.

Jeg er bekendt med, at der glimtvis inden for både kooperations-, decentraliserings- og måske i mindre grad byplanområdet har været nogle beskedne initiativer på vej. Det er også en kendsgerning, at fremtidsperspektiverne i det stille optager mange dybt engagerede mennesker i Grønland og hernede, ledende og menige. Problemet er om denne kurs kan og bør bringes i selveste centrum af debatten og den konkrete handling.

De udsendte og grønlænderne.

Vi er hermed nået til det tredje og sidste emneområde, som blev sat under diskussion i det førnævnte foredrag for ti år siden: de udsendte og deres forhold til det grønlandske samfundsliv. Der efterlystes dengang en alsidig og grundig foruddannelse af de ansatte danske, så de fik bedre chancer for at glide ind i et aktivt medlemskab af *grønlændernes* samfundsverden. Der er sket det positive, at der nu i nogle år har været holdt nogle små kurser af en uges og sommetider lidt længere varighed, et „Kursus for udsendte“. ¹¹ Resultatet har vist gennemgående været gunstigt, hvad i sig selv er forbløffende, når man tænker på den summariske og kortvarige stopfodring med et lille udvalg af facts, der er tale om. Jeg tror da også, at erfaringerne med det kursus bedst kan tolkes sådan: Det er blevet endnu mere indlysende end før, at aktiv tjeneste i Grønland kræver endda overordentlig omfattende kundskaber *ud over* de rent faglige. Det er ikke bare et job, der kan klares med sædvanemæssig, professionel ekspertise. Der stilles i hver af døgnets timer vidtgående krav om menneskelig alsidighed og først og fremmest indføling med og viden om det grønlandske menneske, dets holdninger, samfundsliv og almene forudsætninger. Det er forlængst fastslået igennem internationale erfaringer, at *hvis* et udviklingsprojekt skal lykkes efter hensigten, må det involverede personale foruddannes virkelig solidt med direkte henblik på det menneskemateriale, der er indsatsens genstand. ¹² Denne konklusion har efter min opfattelse helt og holdent gyldighed for grønlandsarbejdet. En eventuel henvisning til, at det grønlandske samfund mere og mere kommer til at

Hundeslæden er stadig det uovertrufne transportmiddel under vinterens fangst og fiskeri.

ligne det danske og dermed det udsendte personales baggrund, er simpelthen overfladisk og letsindig omgang med virkeligheden; en virkelighed, der jo netop er og fortsat i en uoverskuelig periode vil være domineret af voldsomme brydninger mellem lokal-samfundets kultur og fremmed påvirkning.

En regulær *grønlandsuddannelse* kan, såvidt jeg kan se, ikke med føje udskydes længere. Mange års samtaler med hundreder af udsendte og iagttagelser af den umådelige afstand, der er mellem de to befolkningsgruppers holdninger og livsstil i stort og småt, lader mig ikke i tvivl om, at der nu er brug for en helt ny og effektiv bestræbelse for at bringe de to parter ind i direkte samvirken. Det er at svigte de udsendte i deres vanskelige gerning, og det er urentabel personalepolitik, hvis man fortsat, midt i den øvrige jætteindsats, tager let på denne vigtige side af udviklingspolitikken.

Hvis man når frem til at etablere en realistisk indførelse af personalet i det grønlandske menneskesamfund, vil der sikkert også være mulighed for at opelske noget af den gensidige akcept, der er en forudsætning for en virkelig frugtbar forbindelse mellem de to grupper. Ude i Østen har man et eventyr om en abe og en fisk, der var lige ved at blive skyllet til havs af en oversvømmelse. Aben var erfaren og adræt og

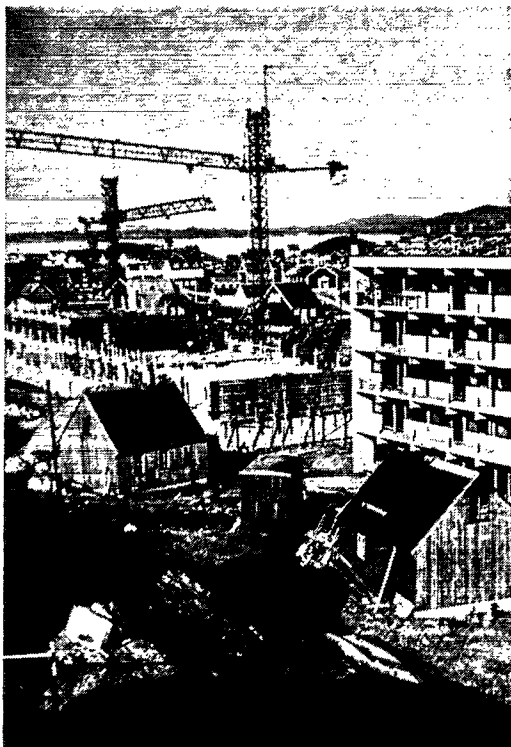
nåede at springe op i et træ. Herfra så han fisken kæmpe sig op mod den rasende strøm. Og han blev grebet af en humanitær trang til at hjælpe den „stakkels fisk“ – og med noget besvær lykkedes det for aben at bjærge fisken op i træet. Pointen i fortællingen er jo, at fisken til abens store overraskelse ikke udviste taknemmelighed for denne redningsdåd; ja, den var ligefrem utilfreds! Fablen er blevet genfortalt af en amerikansk uddannelsesrådgiver, der på basis af sine erfaringer i Korea ikke kan lade være med at sammenligne den fremmede embedsmands holdning med abens; med de mest prisværdige intentioner kommer han i det daglige til at handle og planlægge helt og holdent ud fra sit eget, kulturbestemte værdisystem.¹³ Sammenligningen har gyldighed for Grønland. Det ligger ligefrem i den medbragte holdningsmæssige bagage, at den fremmede åbent eller stiltiende opfatter sin egen baggrund som det normale og „rigtige“. Og et af elementerne i den sociale fremmedgørelse, der breder sig som en psykisk epidemi i den grønlandske befolkning, synes netop at være en modsvarende underkendelse af egen, selvstændig berettigelse og et permanent knæfald for hjælpepersonalets fremfusende selvsikkerhed. *Halfdan Rasmussen* har sat denne mellemfolkelige problemstilling på spidsen i digtet „Noget om lige og skæve“:

Vor jord består af jord i småpartier,
som kaldes stater eller kolonier.
De første har kultur og kultiverer
de sidste, til de ikke eksisterer.

Situationen forekommer uholdbar og aldeles utidssvarende. De elementære psykologiske betingelser for et ægte samarbejde og fællesskab om opgaverne er stort set ikke tilstede. Der er heller ingen grund til at skjule, at et betydeligt antal grønlandsdanske rejser hjem med en ofte smertelig erkendelse af egen utilstrækkelighed; en afmægtig fornemmelse af, at de, trods visse personlige forhåbninger og bestræbelser, *ikke* oplevede det grønlandske menneske på nært hold og *ikke* blev fuldgyltige medlemmer af det samfund, som kontrakten havde skaffet dem formel adgang til. Der vil sikkert kunne blive enighed om, at denne nederlagsstemning, der synes at gribe om sig, både er en særlig raffineret form for psykisk tortur og samtidig et betænkeligt økonomisk spild – uden rimeligt forhold til de muligheder for vidtstrakt medmenneskelighed, der velnok kunne rummes i milliardbevillingerne og de enorme kræfter, som iøvrigt er sat ind på grønlandsopgaverne.

Heller ikke denne sag er ligetil eller lægger op til den rene og skære patentløsning. Så meget mere grund synes der at være til, at dette spørgsmål om at forbedre de udsendtes trivsels- og arbejdsmuligheder radikalt bliver taget op på ny – om muligt i sammenhæng med hele det store og påtrængende tema: *Om* det moderne Grønland skal præges af produktivt fællesskab *eller* noget kaotisk andet.

*Byggekrannerne i hovedbyen,
vartegn for
de kommende års hektiske opbygning
af et moderne storsamfund.
Mulighederne
for betydelige ydre fremskridt
ligger lige for.
Kan der sættes ekstra kræfter ind på
at skabe et menneskevarmt miljø?*

Sammenfatning og slutning

Fra omtalen af et langtidsstudium, der har været koncentreret om det lille samfunds forhold, har jeg, på baggrund af foreløbige indtryk og iagttagelser, forsøgt at pege videre udefter på nogle generelle grønlandske samfundsproblemer under det hektiske ridt mod det bymønster, som er en historisk nyskabelse i Grønland. Det grønlandske folk, der tidligere har præsteret en fremragende tilpasning til deres eget, arktiske miljø, står over for at skulle tillempe deres livsform til et samfundssystem, der er udformet under andre himmelstrøg og andre historiske betingelser.

Jeg har som debatgrundlag forsøgt at skitsere en alternativ forandringsudvikling, der fra sag til sag må bygge på det faktum, at mennesket er et socialt dyr og trives bedst i fællesskab. De mere konkrete overvejelser har strejft mulighederne for en vidtgående kooperativ samfundsudvikling; en demokratiserende decentralisering i videst mulig forstand og en bygge- og byplanlægning, der gør frugtbar miljøskabelse til noget centralt. Endelig har jeg efterlyst en personalepolitik, der sætter sig som mål at fremme alle tænkelige betingelser for et fælles dansk-grønlandsk engagement, arbejdsmæssigt og medmenneskeligt.

I korte træk har vi været inde på, at den håndgribelige grønlandske omvæltning er en kraftig, historieskabende udfordring til både praktikere og teoretikere. Alene et

hastigt blik på problemernes antal, omfang og indviklethed viser vel, at alle de, der i disse år ud fra de forskelligste synsvinkler og med de forskelligste professioner beskæftiger sig med det selvsamme folk på næsten mere end fuldtidsbasis, må have noget at sige hinanden. En vedvarende og mere indgående dialog hen ad vejen vil formentlig kunne blive frugtbar, betyde en gensidig horisontudvidelse. Problemmarken er alt for kompliceret til at blive belyst af *enten* en praktisk *eller* en teoretisk betragtningsmåde. Der er vist stærkt brug for en vekselvirkning. Personligt tror jeg dog ikke, at alle problemer løses, blot videnskaben kommer til. Den har sine store begrænsninger og er i hvert fald ikke et agentur for livseleksir eller vidunderskabende skønhedscreme. Men jeg tror også, på linie med mange andre, at det bliver mere og mere påkrævet at inddrage al den grundige og pålidelige viden, der overhovedet kan tilvejebringes om det grønlandske menneske og den menneskelige problemverden, i den videre planlægning. Og jeg mener det som mere end et sædvanemæssigt slagord, når jeg siger, at der virkelig synes at være et meget stort behov for et oprigtigt samarbejde mellem så mange alvorlige kræfter og tilnærmelser som muligt i grønlandsarbejdet.

Heri ser jeg muligheden for et positivt perspektiv for fremtidens inuit-samfund. Og har det end været nødvendigt at male nogle sorte og indtrængende udråbstegn på væggen, så ser vi samtidig for os en lang række storartede og livsbekræftende fremskridt, som *er* opnået i den grønlandske samfundsudvikling – og masser af gode viljer, alt sammen støtte for et optimistisk håb: At der idag er gode chancer for at nå frem til enighed om, at det gælder om at gøre fremtidens Grønland *menneskeligt bedre* end den lidt flossede skabelon, som man hidtil, tilsyneladende alt for enøjet, har styret efter.

— — —

I fortællingen om *Peter Plys* stod det gamle grå æsel en dag for sig selv i en krog af skoven, der var helt bevokset med tidsler. Dets forben var strakt langt ud fra hinanden. Hovedet hang til den ene side. Æslet tænkte over tingene. Sommetider tænkte det bedrøvet: „Hvorfor?“ Og sommetider tænkte det: „Hvordan?“ Og sommetider tænkte det: „Hvorledes?“ Og sommetider vidste det ikke helt, hvad det egentlig var det tænkte på.

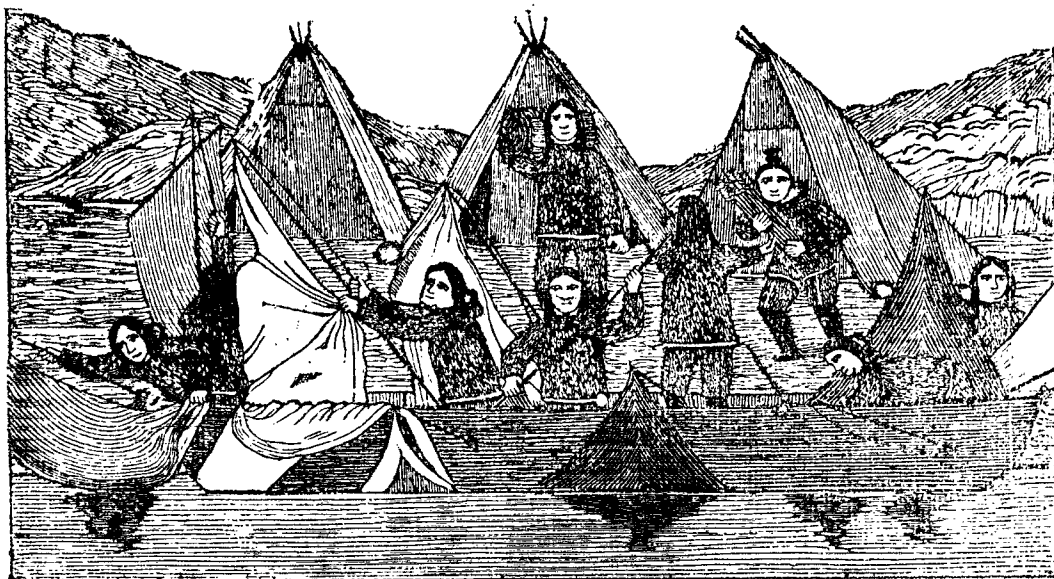
Æslet havde nemlig tabt sin hale. Dét var æslets overvældende, lammende og uoverstigelige dilemma. Men det var jo også et stakkels æsel, blottet for fantasi og evne til at søge utraditionelle løsninger på et utraditionelt problem.

Vi er med rette forargede over æslets rådvildhed. Lad os med det samme gå igang med at finde den hale!

Det er forresten en interessant tid, vi lever i . . .

NOTER OG HENVISNINGER

- ¹ *Knud Rasmussen: Myter og Sagn fra Grønland*, bd. I, 1921, s. 2.
 - ² En kort, men stofmættet gennemgang af udviklingen i verden fra jægerstadium over landbrug til og med den industrielle revolution er, ud fra en interessant økonomihistorisk betragtningssvinkel, foretaget i *Carlo Cipolla: "Economic history of world population"*, rev. ed. 1965; dansk udg.: „Verdens økonomiske historie“, 1965.
 - ³ Studierne i området med ophold af fra 2 års til få måneders varighed er foretaget i 1956–57, 1959, 1961, 1963, 1965–67 og 1968. Dele af materialet er under bearbejdelse; specielt interesserede henvises til nogle præliminære rapporter og skitser, bl. a. „Folkways of Greenland dog-keeping“, Folk, vol. 3, 1961; „Livet i et udsted“, Bogen om Grønland, 1962, 2. rev. udg. 1968; „Notes on an Eskimo 'thanking act'“, Folk, vol. 5, 1963; „Nogle udviklingsproblemer i Grønlands fangerdistrikter“, bilag nr. 6 til Betænkning fra Grønlandsudvalget af 1960 (1964); „Kulturforandringen, værdibegrebet og eskimologien“, Grønland i Brændpunktet (udg. Grønlænderforeningen – Peqatigît Kalâtdlit, red. Jens Poulsen), 1965.
 - ⁴ Foredraget er trykt i koncentrat i to artikler: „Lilleputsamfundet: Nogle overvejelser om grønlandsk kulturtradition og reformpolitik“ og „Lilleputsamfundet og de fremmede“, begge i Tidsskriftet Grønland, 1959.
 - ⁵ Betænkning (nr. 363) fra Grønlandsudvalget af 1964, s. 23.
 - ⁶ *M. Mead* (red.): „Cultural patterns and technical change“, 1955; dansk udg.: „Kulturmønstre og tekniske fremskridt“, 1958, s. 206. — Smlgn. arbejds- og socialdirektør *Alfred Dam's* praktisk inspirerede synspunkter med hensyn til hensigtsmæssigheden i at inkorporere dele af det grønlandske værdisystem i moderne forsorgsbestræbelser: „Vi har vanskeligt ved at bedømme betydningen af disse reminiscenser, og vi er også af den grund meget interesserede i, at der fra samfundsforsknings-, herunder eskimologisk, side iværksættes undersøgelser, som kan være en støtte ved tilrettelæggelsen af administrationen af den nye forsorg . . .“ („På vej mod en ny socialpolitik“, Tidsskriftet Grønland, september 1968, s. 260). — Jfr. landsrådsformand *Erling Høegh's* kraftigt udtalte ønske på landsrådets vegne om, at den grønlandske udvikling bliver fulgt nøje ved en samfundsvidenskabelig indsats, idet „... vi sender en strøm af nye fænomener ind over det grønlandske samfund uden at drage nytte af de mennesker, der på videnskabeligt grundlag kan — som vel de eneste — konstatere, om politikeres og embedsmænds gode viljer også har givet gode og hensigtsmæssige resultater . . .“ („Grønlands status“, Tidsskriftet Grønland, januar 1969, s. 10).
- Sammenlign bl. a. *Mads Lidegaard's* betragtninger i bogen „Det gælder Grønland“, 1968, s. 33: Der er udsigt til, „at et fremtidigt sociologisk forskningsarbejde kan ske inden for rammerne af et fællesnordisk kontaktcenter eller — hvilket forekommer naturligere — gennem det nyoprettede Institut for eskimologi ved Københavns Universitet, hvis forskning også skal omfatte moderne samfundsforhold. Dermed sikrede man sig også, at forskerne, de egentlige eskimologer, var fortrolige med sprog og kultur, hvilket må være afgørende for resultaternes pålidelighed“. (Se sammesteds en række andre og meget væsentlige *metodiske* overvejelser i forbindelse med „... det afgørende problem, hvorvidt en sådan undersøgelse, planlagt og konciperet ud fra europæisk livsforståelse, og med alle resultater formuleret ud fra en dansk problematik, virkelig formår at trænge igennem barriären, der skiller grønlandsk og dansk . . .“).
- I konsekvens heraf må det erkendes, at Institut for eskimologi som permanent specialorgan, herunder komparativt undervisnings- og forskningscenter vedrørende eskimoiske kultur-, sprog- og samfundsforhold, i givet fald vil få sin del af det meget tunge læs at trække; men der er i det hele taget tale om så krævende forskningsopgaver, at det vil være ønskeligt med et så intimt og alsidigt komponeret samarbejde mellem så mange relevante grene inden for kultur- og samfundsvidenskaberne som muligt, jfr. iøvrigt de generelle slutbemærkninger i nærværende foredrag.
- ⁷ Sammenfatningen citeret efter professor *George C. Homan's* banebrydende og meget anerkendte værk: „The human group“, 1951, s. 457; dansk udg.: „Menneskegruppen“, 1966, s. 416. — Bemærk også *Homan's* relevante konstatering, at der under samfundsendringer kan opstå nye grupper med nogle af de gamles egenskaber i behold: „Vi ved, at i virkeligheden er sådanne grupper altid under dannelse. Og

brudt, der er tale om en begrænsning og tilskæring af stoffet, der synes ideel. Knuth har skabt – i fornem ramme – en bog, der vil læses, ikke bare en paradebog.

Dermed har tusindkunstneren Knuth igen en gang demonstreret sin alsidighed og sin kunstneriske evne. Man kan sukke ved tanken om, at denne kunstner og videnskabsmand efter sigende har stakke af materiale hjemme, som det kniber for ham at få bearbejdet, uagtet han pukler på de fleste af døgnets timer. Han har litterært og videnskabeligt stof, der ikke må gå til spilde, og

som kun *han* kan få det rette ud af ved en bearbejdning. Han har stærke grønlandske billedhugerværker, der fortjener at komme over i varige materialer, men det kræver tid og penge, der ikke er for hånden. Man spørger sig selv, om det dog ikke i vor fortrinlige kunstfond-, legat-, akademisamt kulturministeriumstid er gør ligt at give Eigil Knuth en længe fortjent ekstra støtte til færdiggørelsen af mest muligt af hans store og mangesidede arbejdsmateriale. Det kan jo ikke være nogen hemmelighed, at Knuth ikke er helt ung længere...

J.F.

Ved en beklagelig fejltagelse bragtes i februar-nummeret side 55 et billede af Otto Fabricius i stedet for Hans Egede.